

ISTANBUL MOZAIK MÜZESİ

Cihat SOYHAN
Alpay PASİNLİ

*Kuşlu Panodan detay
(Belediye Sarayı Kazısından)*

*Detail of a bird panel
(from the Cih Hall excavations)*

*Kaplan ile mücadele eden mızraklı iki avcı (Büyük Saray
Mozaiiklerinden)*

*Combat between a tiger and two hunters with spears
(Mosaic from the Great Palace)*

Mozaiik Müzesi Sultanahmet'te, Sultanahmet Camii'nin mihrap yönünün biraz ilerisinde ve seviye olarak da bir hayli aşağısında bulunmaktadır. Sultanahmet Camii ile Ayasofya Müzesi arasındaki yoldan denize doğru inilirse, sağ taraftaki ilk sokak olan Torun Sokak ziyaretçileri Mozaik Müzesi'nin önüne götürür. İstanbul Arkeoloji Müzelerine bağlı olan «MOZAIK MÜZESİ» 3 Aralık 1953 tarihinden beri ziyarete açık durumdadır.

Bu müze, Bizans İmparatorluğunun «Büyük Saray» kalıntıları ile Osmanlı İmparatorluğu devrinde yapılan Sultanahmet Camii Külliyesinin arastası (çarşı)'nın bir kısmından oluşmaktadır. Bizans Sarayı'nın üzerine oturan arasta, I. Ahmet zamanında (1609 - 1617) yaptırılmıştır. Mimarı, Sedefkâr Mehmet Ağa'dır. Arastanın ortasında bir sokak uzanmaktadır; sokağın iki yanında o devrin gereksinmelerini karşılayan ve Sultanahmet Camii'ne gelir sağlayan dükkânlar bulunmaktadır. Dükkânlar, karşılıklı olarak 22'şerden 44 tanedir. Çarşı 1908 yılına kadar kullanılmış, o yıl Sultanahmet'te çıkan bir yangında harap olmuştur.

Büyük Saray'ın bir kısmı arastanın altında kalmaktadır. Eski ve yeni yazarlar, VII. Konstantinos Porphyrogenetos'un (913 - 959) «Merasimler» adlı kitabında anlatmış olduğu bilgilere dayanarak bu saray hakkında bizlere bilgi verirler. IV. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar Bizans İmparatorlarının oturdukları «Büyük Saray»'ın ilk binaları I. Konstantinos (324 - 337) tarafından yaptırılmıştır. Her büyük sarayda olduğu gibi, bu sarayda da Konstantinos'dan sonra gelen imparatorlar birçok ona-

rım ve ekler yapmışlardır. Büyük Saray XI. yüzyılın sonlarından itibaren önemini kaybetmiş ve Komnenos Sülalesi zamanında, Ahırkapı ile Sarayburnu arasındaki alanda uzanan «Mangan Sarayı» ile Ayvansarayın yukarı kısmındaki «Blakherna Sarayı» tercih edilmiştir. Fakat, Büyük Sarayın bir anda tamamen boşaltılmadığını, 1204'de İstanbul'u ele geçiren Lâtin Şövalyelerinin yeni Lâtin İmparatorunu seçmek üzere burada toplanmalarından anlamak mümkündür. İstanbul'u 1261'de geri alan VII. Mikhael, Blekherna Sarayının tamiri bitinceye kadar burada oturmuştur. Bizans İmparatorluğunun son 150 yılında Büyük Saray artık tamamen bakımsız bırakılmıştır. O sıralarda gereksinme duyuldukça malzemesinden yararlanılan Büyük Saray'ın 1420 yılı sıralarında bir harabe halinde olduğu bilinmektedir. Bu yıllarda İstanbul'u ziyaret eden

Floransalı Buondelmonti, «bu görkemli sarayların bir taş yığından ibaret olduğunu» söyler. 1453 yılında İstanbul Türkler tarafından fethedildiğinde Büyük Saray bir yıkıntı durumunda idi. Türk yönetiminin başlaması ile kent yeniden imar edilirken Büyük Saray'ın yerinde de inşaat yapılmış, ayakta olan son kalıntılar da çeşitli büyük binalar ve evlerle örtülerek kaybolmuştur.

Bugün, Büyük Saray'dan arta kalanlar yok denecek kadar azdır. Sarayın sanat yönünden en değerli kısmını oluşturan mozaikler ise, arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. İngiltere'nin St. Andrews Üniversitesi adına (1935-1938 yılları arasında) Prof. J. H. Baxter tarafından yapılan ve araya II. Dünya Savaşı'nın girmesiyle yarım bırakılan arasta kazısı, İstanbul'da o yıllarda yapılan kazıların en önemlileri

Dansöz (Belediye Sarayı Kazısından)
Dancer (from the Cith Hall excavations)

İnsan ve hayvan figürlü bordür (Büyük Saray Mozaiklerinden)
Border with human and animal figures (Mosaic in the Great Palace)

arasındadır. Arastanın ve yanık evlerin altından, 66.50 x 55.55 m. ölçülü, 42 sütunlu sarayın avlusu açığa çıkartılmıştır. Sütunlu avlunun 8.80 m. genişliğindeki tabanının mozaik döşeme ile kaplı olduğu görülmüştür. İkinci kazı, (1951 - 1954 yılları arasında) Prof. D. T. Rice başkanlığında yapılmıştır.

Büyük Saray'a ait taban mozağının büyük bir kısmı — bugün görüldüğü gibi — orijinal yerinde korunmuştur. Ancak, Torun Sokağının altına rastlayan bir kısmı ise, zorunlu olarak yerinden çıkartılarak arastanın dükkânlarının içine yerleştirilmiştir.

Sarayın tabanını kaplayan mozaik döşemede dinî konulara rastlanmadığı gibi, Hristiyan Sanatında pek çok sevilen semboller de yoktur. Konular profan olup, birtakım kır sahneleri, çeşitli av sahneleri, hayvan mücadeleleri ve köy hayatı ile ilgili sahnelerdir. Döşeme mozaiklerinin o devirde, yalnızca, sarayın tabanını süslemek amacıyla yapıldığı, o nedenle — Bizans Sanatında kolay kolay vazgeçilemeyecek dinî konular yerine — burada günlük yaşantıdan alınmış/seçilmiş konuların işlendiği anlaşılmaktadır. Mozaikleri oluşturan renkli taş taneleri, o derece büyük bir beceri ile dizilmiştir ki, panolar usta bir ressamın tual üzerine yaptığı resimler kadar uyumludur. Fonu teşkil eden beyaz zemin, balık pulu tarzında işlenmiştir. Üslup, yüzeyel olmasına karşın, kır sahneleri çok realist ve güzeldir. Ağaçların, kuşların renkleri canlı olduğu gibi, hayvanların şiddetli hareketleri de dikkati çeker. Maharetli sanatkarların ellerinden çıkmış olduğu anlaşılan mozaikler, ayrı ayrı kompozisyonlar veya tek figürler halinde yapılmıştır. Bunlar ara-

sında: Kertenkele yiyen grifon, fil ile aslanın mücadelesi, bir kısrağın tayını emzirmesi, kaz güden çocuklar, keçi sağan adam, eşeğine yem veren çocuk, testi taşıyan genç bir kız gibi sahneler sayılabilir. Ayrıca, sahnelerin etrafını çeviren çeşitli bordürler kompozisyonlara güzellik ve ahenk katmaktadır.

değillerdir. İlk kazı yapanlar giysilere, saç şekillerine ve genel stile dikkatli çekerek, mozaikler için M. S. 410 tarihini önerirler. Bu fikre karşı çıkanlar ise, eski stillerin daima geç devirlerde kopya edildiği fikrini savunurlar.

Büyük Saray mozaiklerinin tarihleri hakkında pek çok fikir ileri sürülmüştür. Kazıyı yapanlar bile tarihleme konusunda birbirleriyle görüş birliğinde

*Köylüler (Belediye Sarayı Kazısından)
Peasants (from the City Hall excavations)*

Büyük Saray'ın mozaik döşemelerinin çöküntü geçirerek, üzerinin düz mermer bir döşeme ile kaplı olduğu kazılar sonucu anlaşılmıştır. Kaldırılan düz döşemenin altında bulunan paraların M.S. VI. yüzyıla ait olması, bu döşemenin erken Bizans Devrinde yapılmış olduğunu gösterir.

Mozaik Müzesi'nin bir kısmını oluşturduğunu belirttiğimiz Osmanlı Arastasının dükkânlarından 16 tanesi onarılmıştır. Büyük Saray mozaiklerinin bir kısmı ile İstanbul ve çevresinde bulunan mozaikler burada sergilenmektedir. İstanbul ve çevresine ait mozaiklerin en önemlileri: Adalet Sarayı, Be-

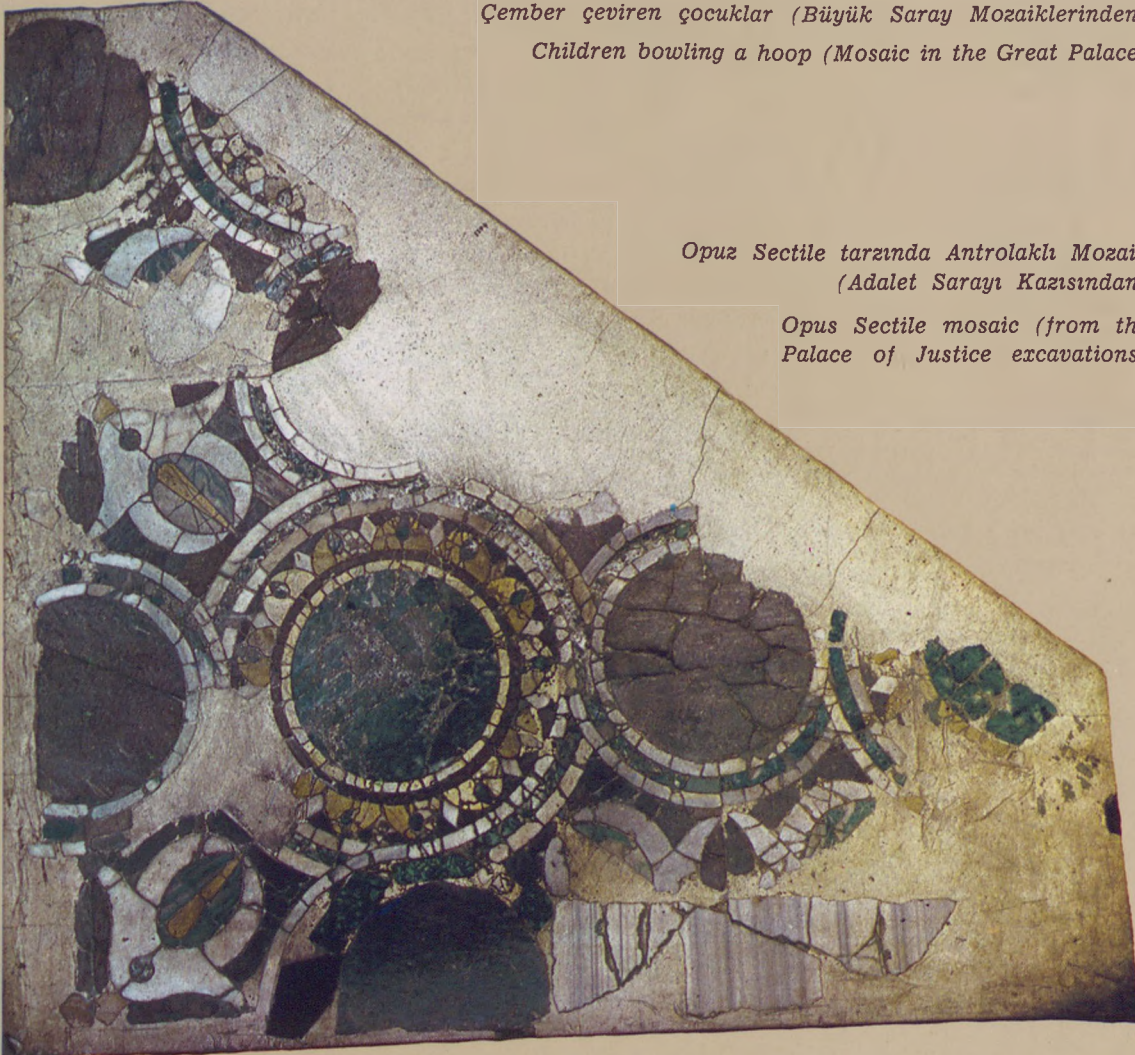
diye Sarayı, Cağaloğlu mozaikleri ile Yakacık, Tuzla ve Pendik Kiliselerinden getirilen mozaiklerdir. Belediye Sarayı mozaikleri, küçük küplü mozaikler olup erken Bizans Devrine aittirler. Yakacık, Tuzla ve Pendik Kiliselerinden getirilen mozaikler ise opus sectile tekniğinde, orta Bizans Devri mozaikleridir.

İçindeki ender güzellikteki mozaik örnekleriyle, Türkiye'deki en büyük mozaik müzesi olan Antakya Müzesinden sonra, bu konudaki ikinci önemli müze «İSTANBUL MOZAİK MÜZESİ»dir. Hatta bazı bakımlardan daha da büyük önem taşımaktadır denilebilir. Zira, İstanbul Mozaik Müzesinin esasını teşkil eden «Büyük Saray Mozaikleri» benzerleriyle üslup bakımından kıyas edilemeyecek nitelikte ve güzelliktedirler. Çünkü, bu mozaikler Başkent üslubunda, büyük bir beceri ve özenle yapılmışlardır. Diğer taşra örneklerinden üstünlükleri ve stil ayrıcalıkları belirgin bir şekilde görülebilmektedir.

Mozaik Müzesi, Sultanahmet'te, Ayasofya, Arkeoloji Müzeleri ve Topkapı Sarayı Müzesi ile oluşan müzeler topluluğunun bir parçası durumunda olup, yerli ve yabancı gezginlerin dikkatini çekmekte ve uğrak yeri olmaktadır.

*Çember çeviren çocuklar (Büyük Saray Mozaiklerinden)
Children bowling a hoop (Mosaic in the Great Palace)*

*Opus Sectile tarzında Antrolaklı Mozaik
(Adalet Sarayı Kazısından)*

*Opus Sectile mosaic (from the
Palace of Justice excavations)*

BAŞLICA KAYNAKLAR :

- 1) Mamboury, E. - Welgan, T., *Die Kaiserpaläste Von Konstantinopel*, Berlin, Leipzig 1934.
- 2) Brett, G. - Macaulay, W. J. - Stevenson, R.B.K., *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, I, London 1947.
- 3) Rice, D.T., *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, II, Edinburgh 1958.
- 4) Ogan, A., «İngiliz Arkeoloji Aleminin İstanbul'da Arasta Hafriyatı ve Meydana Çıkan Mozaikler», *T.T.O.K. Belleteni*, Temmuz 1952, s. 3 - 5.
- 5) Eylülce, S., «Arasta Sokağı Hafriyatı», *İstanbul Ansiklopedisi*, c. (1947), s. 572 vd.; «Büyük Saray», *Türk Ansiklopedisi*, c. IX (1958), s. 110 - 114.
- 6) Gülersoy, Ç., *A Guide to İstanbul*, İstanbul 1976.
- 7) Dolunay, N., *İstanbul Arkeoloji Müzeleri*, Ak Yayınları Sanat Kıtapları Serisi: 2, 1973.

THE ISTANBUL MOSAIC MUSEUM

By Cihat SOYHAN
By Alpay PASİNLİ

To reach the Mosaic Museum one should turn into «Torun Sokak» - the first street on the right as one goes down the hill between the Mosque of Sultanahmet and the Ayasofya Museum. The Istanbul Mosaic Museum which forms part of the Istanbul Archaeological Museums, was opened to the public on 3 December 1953.

The museum has been constructed out of the ruins of the Great Palace of the Byzantine Emperors and a section of the market belonging to the Sultanahmet complex. This market dates from the reign of Ahmet I (1609 - 1617) and was built over the ruins of the Byzantine market. The architect was Sedefkâr Mehmet Ağa. The market

remained in use until 1908 when it was destroyed by a fire that broke out in Sultanahmet.

Both old and modern writers base their descriptions of the Great Palace on the information yielded by the book or «Ceremonies» written by Constantine Porphyrogenitus VII (913 - 959). The first buildings constituting the Great Palace occupied by the Byzantine Emperors from the 4th to the 11th century were constructed by Constantine I (324 - 337). The palace lost much of its importance at the end of the 11th century when the Comnenian dynasty shifted its preference to the Mangan Palace between Ahırkapı and Seraglio Point, and to the Blachernae Palace above Ayvansaray. When the Florentine Buondelmonte vi-

